

LUKÁCSY SÁNDOR

Balgaságok

Valamikor könyvet terveztem a magyar butaság történetéről. Nem készült el, de nyersanyagából egy kis antológiára való megmaradt, ezt most közreadom. Nemzeti önismeretünkhöz hozzátartozik ez is.

A szemelvények szerzői között van szolgabíró, egyetemi tanár, püspök, irodalomtörténész, földmérő stb. A butaság (vagy egy kicsit enyhébben szólva: balgaság) egyetemes, nem véd meg tőle se diploma, se stallum, se rang. Megnyilvánulási köre tág és változatos, belefér az erkölcsi intelmektől a honboldogításig minden. Sokféle alakban jelentkezik, de mindig stilisztikai botrányokkal párosul, bombasztal, képzavarral, idegenkedik az alany és az állítmány egyeztetésétől, szeret befejezetlenül hagyott mondatokban terpeszkedni. Jellemző rá a magabiztosság, önkritikát nem ismer, némelykor támadó kedvű, némelykor csak tunya. Védelem nincs ellene, árad mint a csatornaszag, szennyez mint a szutykos lé, nyomot hagy mint a csiga taknya. A szemelvények elolvasása után fertőtlenítőszerre van szükség, Pázmányra, Mikesre, Kosztolányira.

Peretsenyi Nagy László szolgabíró

Amazonok. Ezen nevezetű asszonyokról a régi világ dicséretessen emlékezik [...] nevek is – Ám-Asszon, azaz Ám-Asszony ez! derék Asszony ám ez! – kimutatja vérségünket, azoknak királynéja is Penteseilea, vagyis Penteszilaj, vagy széless, fodros, csíkos, penteficés a szoknyája...

(Heroineis az az a nevezetes fejeér népnek szép neméből magokat tetteikkel különböztető szép nemnek élet-tárjak. Pest, 1817.)

...a derék úgynevezett Ám-Asszonyok, Szithai Amazonok lábra és fegyverre kapván, a gyönyörű Penthesilea királynéjok is fejérnépeivel, lóháton magyar Kan Asszony módra, a görögöknek segítségére mellett Trója ellen, Kr. Ur. Szül. előtt 1180 esztendővel, balta, tegez, dsida, tőr fegyverben kiállott, és ottan elébb kardjával, azután magyar kerék ábrázatú, sugár derekú, kőkény szemű, tiszta képű, tisztos orrú, hosszú szemöldökű, nyílt homlokú, barna szek hajú, tömött karú és tarjagú, picin lábú, mosolygó ajakú, fejeér fogú, pergő nyelvű, villám tekintetű, deli természetével sok vitézeket meghódítva tönkretett, és temérdek zsákmánnyal a Thermódon (azaz Termó-Don) vizehez diadalmasan, kontyáról leeresztett fejeér színű, arany szálú, gyöngy rojtú fátyolával, tábora előtt paripáján menván hazavágtatott, és vitéz asszonyainak a sík mezőn mennyegzőt hirdetvén, a vele sorsos férfi Szithákat egy héti mulatságra, mátkatálait, kalácsait, ajándékait elküldvén, hivatalosza.

(Vetekedés a közös Szithai Honnos Magyar, és ehez tartozó felekezetek közt az ő minden tulajdonságok eránt. Arad, 1820.)

Mikusay János egyetemi tanár

[Ki a magyar?] Magyarok, akik bajúszot viselnek. Mert ez olyan ösmértető jele a magyarnak, hogy anélkül nem is mondható annak; mert a magyar szabad ember; nem szabad pedig, akit orron fognak! s nem fog-e pedig orrodnál a borbély, midőn bajúszodat kopaszítja?

[...]

Vajjon nem megvetése-e a magyar szebb nemnek, hogy hazánkfiain más hol házasodnak? Nem leánykánk ügyét akarom védeni, hanem amit a hazaszeretet kötelességévé tett, fogom megmondani. Világszerte ösmeretes tündérink szépsége, s ritka nemzet, mellynél több szebb találatna. Melly érzéketlen szív bírná lerázni azon bilincseket, mellyeket lyánkáink hódító tekintete, gyönyörű nyövése, szelid indulatja s kies ábrázatja reája lakatolt? s melly komor bús szívet fel nem derítene ezeknek víg kedve, lángolló orcája, bájoló nézése és ékes beszédje, s nem vonzana vissza túl a határral is ő deli termetők, szép eleven színők, csinos viseletjők s mosolygó ajakjok? Nem kecsegtetnek elegendőképen villámló szemeik, vídfító szállások, domborodott melljők és finom érzésők? Nem csábít nemes eredetők? Nem vonz gazdagságok? Még a képzelletemet is felzajdítja, ha megtekintem karcsú derekokat, tömött tomporokat, hőszerű bőroket, sugár termetőket, derült homlokokat, selyem szál hajokat, alabástrom fogokat! S igaz szívők, jó nevelésők, tiszta értelmők, ártatlan magaviseletők, ébredt eszköz s több illetén kellemeik és sokféle erkölcsök nem olyan mély örvény, hogy belefulladásokat? Ó de nehéz volna illy őrállók mellett meghalni!

Vajmi nem találkozik-e pedig Enns, Wels és Linz tájékán is kinyölt, görbe, púpos, bandzsál, szeplős, ragyás és dülledt szem? Nincs-e ott is kamós orrú, ráncos bőrrű, majomképű, serte hajú, rozsdás fogú, nagyajakú, bufa pofók személy? s nem hoztok-e néha országunkba olyat, hogy a vásáron sem kelne el? durva nevetlent, nyifogó kirúgót, rút, komor színtelent nem láttok-e ottan? Ó csak ne terjedne a portékákrul a leányokra is balítéletek, hogy csak a külföldi szép!

(Magyar-mutató tükör. Buda, 1827.)

Udvardy János földmérő

Húzok egyenes lineát AB, ezen lineára a király sorsát akkorára teszem, amekkorára akarom, p. o. a C-ig, és így az AC linea jelölje a király nagyságát. Már a király nagyságához illő tökélyt vagy boldogságot szinte képzelhetem egy linea által, mellyet a C pontba felállítván, jelentse a CD linea a királyt illető boldogságot. Most az A pontból a D pontra húzván egy lineát, ez a linea lészen határa minden a király alatt lévő rangok boldogságának, így p. o. az AE linea jelentsen egy herceget, már ennek boldogságát az EF linea képezi, mert az AE lineához csak úgy illik az EF linea, mint az AC lineához a CD linea. Ha továbbá az AG linea egy gróft, az AI linea egy nemes embert, az AL linea egy burgert, az AN linea pedig egy parasztot ábrázol, látni való, hogy az AN paraszthoz csak úgy illik az NO boldogság, mint az AL burgerhez az LM, az AI nemeshez az IK, és az AG grófhhoz a GH boldogság sat. És csak egyedül ezen analogiában áll az a szép harmonia, az a természetesen képelt, de rosszul értett egalitás, melly egyedül képes a hazát örök időnkig való virágzásban fenntartani, különben minden kicsapongás veszedelmes, mind az, ha az O, M, K, H, F pontok feljebb nyúlnának az igazi határon túl, mind az, ha valamelyik azok közül addig fel nem érne. A legnagyobb országok, roppant és örökösnek képelt birodalmak s hatalmak semmivé

lettek; de a természetnek változhatatlan törvénye, a szent Aequilibrium, fennmaradott, és ez ma is csak az, melly volt kezdetben.

(Még egy szó a Nemzeti Boldogságról.
Tudományos Gyűjtemény, 1831. Első Füzet.)

Ponori Thewrewk József író

...a szentül rendeltetett könyvvizsgálat, a censura, az az egy foganatos mód, hathatós eszköz, melly a határtalan szabadságot, e képtelenséget, ezen elöltőjét, elpusztítóját, gyilkosát az emberi, a nemzeti szabadságnak, megállíthatja, megronthatja. Enélkül nincs az a szent törvény, melly a polgárokat szemérmesekké, tisztességesekké, igazságszeretőkké tehesse tökéletesen, és így őket egyességben, társasági életben megtarthassa. A határtalan sajtószabadság nem esmér semmi szemérmet, semmi illendőséget, becsületet, semmi igazságot; mindezek ellen kész az kikelni; mérges fullánkja sért mindent, akibe csak azt bebocsájthatja. Veszedelmesebb ez minden vérengző csatáknál, háborúknál, minden titkos összeesküvéseknél, mellyek csak egy kis zenebonáskodó csoportnak szoktak, közönségesen könnyen elérülhető, kitapogatható, nem mindenkor elsülhető, és azért nem is annyira, mint a sajtószabadság, kártékony, veszedelmes szövevényei lenni. A sajtószabadság az egész világot a közszabadság ellen fegyverbe öltözteti. Nem kémél ez meg semmi világi, semmi egyházi hatalmaságot. Ezeket ostromolja az legdühösebben.

[...]

Miért is érdemes bölcs hazfiak! nem látjuk-é: melly szükséges és hasznos tovább is a censura intézete dicső hazánkban?

Védangyala ez a magyar szabadságnak; ennek szolgált ez eddig is, és ennek ajánlja ezentúl is kész hazafiúi buzgó szíves szolgálatját. Éppen nem ejt ez csak legkisebb sebet is a magyarok szabadságán; hanem inkább az után lát teljes szorgalommal, hogy semmi vakmerő orcátlanság azt meg ne sértse. Nem a censura, nem, hanem a határtalan sajtószabadság ólálkodik a magyar nemzet szabadságának vesztére.

(Sajtószabadság. Rozsnyó, 1831.)

Malatides Dániel orvos

A különféle indulatú, szeszélyű és szenvedelmű ifjakkali társalgáson kívül, hány szemérmes, tapasztalatlan és jóerkölcsű fiatalember nem lett már és nem lesz számtalanszor a fajtalan népsepredékkel vegyült nagy városokban, majdnem naponként megkísértve, ha véletlen estvéli 6 és 9 óra közt az utcák sarkán vagy a nagyobb vendék előtt jár vagy megfordul. Bécsben kendejét vagy kulcsát szokta a prédára lesengő Phryné készakarva leejteni, midőn valamely ifjú érkezett észreveszi, s ha ez azt föl nem veszi, nevetlen betyár lesz a neve, ha fölveszi, kész az engagement, a mézes szavú lidérc karjaiból többé aligha épen kikerül, kivált ha pénz vagy pénzt érő holmi, óra, gyűrű s más efféle van nála; ha nincs pénz vagy más mi ékszer nála, még a legnagyobb szerencséje. Lakán nyomban érik egymást a színes szélű szerelmes szelkék, szobalánkák és duennák általi csábító izengetések. A bástyákon mint a hangyasereg, úgy lesi őket az apró lánykák serege. És ha az illy pisszegve leskelt apró kitanult szeplezők villogó intését követi, máris veszni tért, mert előbb mintsem a félre kacsintott egyén tudná, mi történik vele, máris a kis rima kimotorászta és epedve kérengő pillogások közt nyújtja

parányi kacsóját a bűnförtelmi jutalombérért. Sopronyban a „szó mein szó” szemtelen rimáktól kell őrizkedni. Pápán szinte útját veszik a gondatlan fiatalságnak, s ha csak szerét tehetik, elhordják őket, mint kánya a csirkét. Veszprémben készakarva öszveüt-közik vele, hogy megpaprikázhassa. Kerül is osztán az illy rimatanyákról elég gennyes, dobos, fekélyes, burkonyos és torokfájós martalék. Győrött vége-hossza nincs a sok csel- és csábszernek; legveszélyesebb helyek, ahol nőtlen urat kívánnak szállásra fogadni, s hol pincérek és vén banyák jó és szép szerencsével kínálkoznak. Pozsonyban a sok kerítő banya, házaló zsidó és fajtalan pincér szemtelen tolakodással készítik és csábítják a gondatlan ifjúságot. A pesti rimák iker és falka számra lesik az utcákat; „jóestével” szokják a fiatal és vén urat egyaránt megtisztelni, s ha ki azt elfogadja, kész azonnal a gonosz ismeretség, tüstént szemtelenül motorász, melly közben imígyen hízeleg: „Mein schöner junger Herr! Kommen sie mit mir, ich werde sie prächtig unterhalten.” A divatos Úri és Váci utcák igen csinos csillogva kacsintó hősnői kísértése pedig ígyen hangzik: „Nem méltatna nagysád hazakisérni?” És jaj ki velők megbarátkozik, mert annak esze, pénze és egészsége veszni tért. Hát kik a botránnyteljes Könyök, Kereszt és Kétkakas utcán incselgő kéjcsalád bűnfészkebe tévednek, nem szoktak-e azért holtiglan lakolni, sőt még csimotáikban is a görvély és csontkór mérgét elárasztani?

(Az önszeplőzés és a faraszály. Pest, 1847.)

Kristóf György tanár

Az a kérdés most már, hogy mennyiben hasonlít a Petőfi álmodta világháború a maihoz, vannak-e közös összekötő szálak?

Külsőleg, a háború méreteit illetőleg bizonyonnyal olyan, ha nem nagyobb, mint amilyent ő óhajtott. Hogy egész Európa lángba boruljon, igazán csekélynek mondható kivétellel, már ez magában is felülmúlja talán még az ő képzeletét, az ő vágyait is. De hogy Európán kívül is harc tomboljon, hogy Ázsia, Afrika, Ausztrália, sőt Amerika vizei is részt vegyenek abban, egy időben, ugyanazon okért: ez tán még Petőfi képzeletének a méreteit is fölülmúlja. Abban is van hasonlóság, hogy ez a mostani harc épp annyira a népek, roppant tömegek küzdelme, mint ahogy ő kívánta, hogy csakugyan föltámadt a tenger, a népek tengere.

[...]

Az is teljességgel bizonyos, hogy ez a mostani világháború is, éppen úgy, mint a költő képzelte, nagy ítéletidő, a lelkek mélyén mélységes katharizist, nagy lelki tisztulást fog előidézni. Már eddig is mennyi önzést, mennyi törpeséget, mennyi elbizakodást és kicsinyhitűséget irtott ki milliók lelkivilágából, helyébe téve az önzetlen emberséges érzületet, a szív méltóságát, bizalmat, nem az egyéni végességben, hanem a nagy, az egyetemes eszményekben, parányiságunk érzetét, nem holmi apró-cseprő perpatvarral, hanem a nemzet, az emberiség, az isteni gondviseléssel kapcsolatban. Hogy lépnek elő a nemes emberi cselekvések a háború hatása alatt ott, honnan máskor az undor aljas bűze érzett messzire. Hitünk emberi hivatásunkban, lelkesedésünk magyar kultúránkért, készségünk *áldozatot* hozni, nem: *élni* nagy eszményekért, örökkévaló célokért máris mennyire izmosodott!

Ezen megfontolások alapján tán nem nehéz felelni arra a kérdésre sem, hogy vajjon mint illeszkednék bele e mai világháborúba a szabadságnak, a nemzeti függetlenségnek, az emberi javaknak halhatatlan apostola, Petőfi? Hol és hogyan találhatná őt e mai világháború? Semmi kétség: Petőfi most is ott volna, hol küzdött földi életében: az

igazság, az eszmények, a becsület, a politikai szabadság csatasorában zengené harsány himnuszt a százszor szent égi szabadságnak, ha kell, el egész a halálig, a közös sírig. Semmi kétség: épp oly megdicsőülten szenvedné el másodszor is a kozák dárda ütötte halálos sebet, mint egykor a segesvári csatamezőn, másodszor is példát adva nekünk arra nézve, hogy a legfőbbes emberi élet: eszményekért élni, s ha kell, az eszményeknek magunkat halállal is elpecsételni.

(Föltámadott a tenger. Petőfi a világháborúról.
Protestáns Szemle, 1915.)

Prohászka Ottokár püspök

A márciusi események, a nemzeti nagy, életbevágó reformok végre is keresztülhatoltak a lelkeken. A nemzeti psziché, a tüntetés, az már kitörés és élet, valóság volt. Ez az ifjúság pszichéje, vagyis inkább a nemzeti psziché bennük, legfiatalabb ágainbogarain színesedik, ott feszül, ott bizakodik s keres kifejezést, levegőt, életet. Az ifjúság hordozta e tüzet, s nemcsak tüzet fogott, de égett s vezette a mozgalmat, s ez ifjúságban a vezér az ifjú Magyarország.

Vasvári fölkerült Pestre. Ki küldte? A lélek küldte. Rajongó akart lenni? Nem. A rajongás jön, mint az ég fuallata, mint a tenger árja. Író lett. Antennája a szárnyaló gondolatoknak, kisugározója eszméknek, érzelmeknek. És tanult, Vasvári Pál tanult, a mozgalmas, lázas 48-ban sem szűnt meg tanulni.

És beszélt. Igaz, sok szertelenség, irrealizmus volt abban, amiről akkor az ifjúság beszélt. Ő is beszélt egy dicsőséges proletariátusról, egy szociális forradalomról, de szordinót tett a tüzes hegedűre.

[...]

Amilyen az élet, olyan a halál. Milyen lehetett Vasvári Pál halála? Hogy végezze huszonhárom éves életét, hogy a nagy opera szólamából csattanjon a honszerelem magasztos melódiája? A Funtinelli-szorosban az ő mártírvérének piros nefelejcssei nyílnak. Funtinelli! Funtinelli! Idegen szó, itt mégis kongeniális. Ennél a szónál hulljon le a lepel az emlékműről. Nem a falba, hanem szívéünkbe legyen illesztve. Nem emlékmű, hanem emlékfórásmű, amelyből ihlető forrás vize szakadjon a számodra, magyar ifjúság! Funtinelli magyarul magas forrásvidék. Igen, számunkra is magas forrás, fenéséges energiák forrása. Ha a magyar síkság elposványosodna, frissítse meg, ihlesse Funtinelli magasságának igézete, új tavaszok igézete, Funtinelli. Vérvirágos magasság. Minden csepp vér, amely pirosra festette, tűz, tűz, nem szalmatűz, elementáris tűz, amely rombolni tud, de csak azért, hogy építsen, mert alkotó energiája a nemzetnek, tűz, amely egyedül méltó a magyar ifjúsághoz és a vértanúk áldozattételével örök életre hivatott nemzetnek. (*Szűnni nem akaró taps, éljenzés.*)

(Emlékbeszéd Vasvári Páiról. Elmondta az 1927. március 27-én, a Nemzeti Múzeum kertjében rendezett országos emlékünnepen. A Vasvári Pál Országos Centenárius Bizottság kiadása.)

Pintér Jenő irodalomtörténész

A Lilla-daloknak körülbelül egyharmad részén Bürger kisebb-nagyobb hatása észlelhető, egyes helyeken Kleist gondolatai és képei bukkannak fel. Ha a Lilla-dalokon

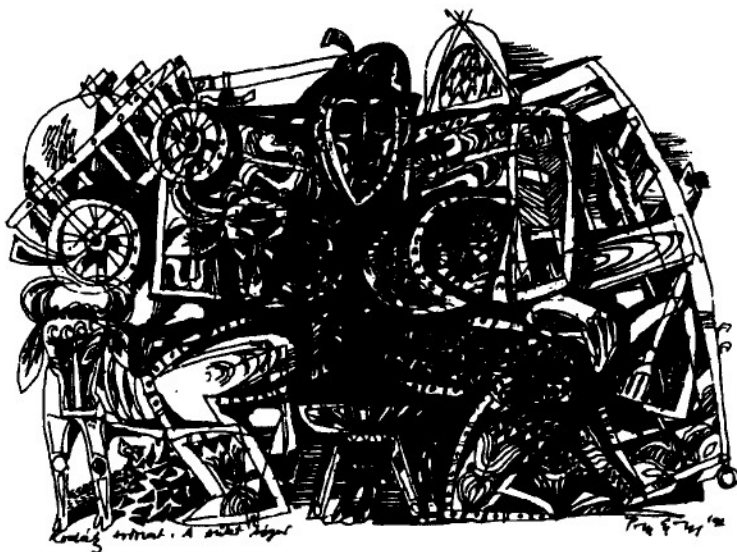
kívül többi versét is számbavesszük, Bürger és Kleist mellett a németek közül Blumauer, Denis, Eschenburg, Gessner, Gleim, Herder, Hölty, Kotzebue, Matthisson, Salis, Schikaneder, Sulzer, Wieland, Zachariae; a franciák közül Baillet, Bayle, Berquin, Boileau, Chapelain, Colardeau, Delille, Dorat, Gail, Gresset, La Harpe, Marmontel, Ménage, Molière, Parny, Pezay, Piron, Rousseau, Voltaire; az olaszok közül Ariosto, Baldi, Chiabrera, Goldoni, Guarini, Lemene, Loredano, Maffei, Marini, Menzini, Metastasio, Petrarca, Roberti, Rolli, Tasso, Tassoni, Zappi, Zuccolo; az angolok közül Hervey, Milton, Young; a dánok közül Holberg; a görögök és rómaiak közül Anakreon és Horatius hatottak rá.

(Pintér Jenő Magyar irodalomtörténete.
Tudományos rendszerezés. V. kötet. Bp. 1932.)

Ismeretlen katonatiszt

Két főispán és egy katonatiszt [írja Kölcsey] a pozsonyi sétányon járdallnak vala. Történt, hogy beszédök az új kor poétáira esnék. Ezek az új poéták, monda egyik nagyúr, oly keveset érök! hiszen az a híres Schiller ily hosszúra, mint karom, ír le valamit, ami Tacitusnál alig fog ily rövid helyt, mint kisujjom. A katonatiszt hallá vala, és monda: Ó, úgy van! Nekem van szerencsém Tacitus minden munkáit ismernem; neveu-je [unokaöccse], kivel a dijoni lagerben ismerkedém meg, ajándékon adá azokat.

(Kölcsey Ferenc levele Bártfay Lászlóhoz,
Pozsony, 1834. július 25-én.)

PAPP GYÖRGY: A SÜKET SÓGÓR